

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2007. gada 18. oktobrī

lietā Nr. 2007-03-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Juris Jelāgins, Kristīne Krūma, Uldis Ķinis un Viktors Skudra,

pēc Valsts cilvēktiesību biroja pieteikuma un Andreja Lepses konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 8. un 11. punktu, 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2007. gada 18. septembrī tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtais daļas vārdu „bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 83. pantam, 91. pantam un 101. panta pirmajai daļai”.

Konstatējošā daļa

1. 1996. gada 5. jūnijā Latvijas Republikas Saeima (turpmāk – Saeima) pieņēma Satversmes tiesas likumu, kas stājās spēkā 1996. gada 28. jūnijā.

Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtā daļa noteic: „Ja par Satversmes tiesas tiesnesi apstiprināta persona, kas saskaņā ar likumu „Par tiesu varu” apstiprināta par tiesnesi bez pilnvaru termiņa ierobežojuma, tai pēc Satversmes tiesas tiesneša pilnvaru izbeigšanās ir tiesības atgriezties iepriekšējā amatā, ja tā nav sasniegusi tiesneša amata pildīšanai noteikto maksimālo vecumu.”

2. Pieteikumā Valsts cilvēktiesību birojs (saskaņā ar Tiesībsarga likuma pārejas noteikumu 2. punktu Valsts cilvēktiesību biroja tiesību un saistību pārņēmējs ir Tiesībsarga birojs) lūdz atzīt Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtās daļas vārdus „bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” par neatbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 83. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 101. panta pirmajai daļai.

Valsts cilvēktiesību birojs (turpmāk – Tiesībsargs) norāda, ka Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtās daļas vārdi „bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” paredz tiesības atgriezties iepriekšējā amatā tikai tiem tiesnešiem, kuri saskaņā ar likumu „Par tiesu varu” bija apstiprināti par vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesnešiem bez pilnvaru termiņa ierobežojuma. Taču vajagot ņemt vērā to, ka par Satversmes tiesas tiesnesi var būt apstiprināts arī tiesnesis, kas saskaņā ar likumu „Par tiesu varu” ir apstiprināts par vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesnesi ar pilnvaru termiņa ierobežojumu vai kas pārejas periodā bijis apstiprināts par šīs tiesas tiesnesi uz noteiktu termiņu.

Tiesībsargs pauž viedokli, ka neatkarīgi no tā, vai tiesnesis vispārējās jurisdikcijas tiesā ir vai nav bijis apstiprināts bez pilnvaru termiņa ierobežojuma, visi vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesneši, kas beiguši pildīt Satversmes tiesas tiesneša pienākumus, esot vienādos un salīdzināmos apstākļos. Tādējādi būtu nepieciešams garantēt tiesības atgriezties iepriekšējā amatā visiem vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesnešiem, kuri tiek apstiprināti par Satversmes tiesas tiesnešiem.

Pieteikumā norādīts, ka atkarībā no tā, vai persona ir bijusi apstiprināta tiesneša amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma, Satversmes tiesas likuma

7. panta ceturtās daļas vārdi „bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” paredzot dažādas personas tiesības. Tiem, kas pirms apstiprināšanas par Satversmes tiesas tiesnesi bijuši tiesneši bez pilnvaru termiņa ierobežojuma, likumdevējs esot saglabājis tiesības atgriezties iepriekšējā amatā un turpināt pildīt tiesneša amata pienākumus. Savukārt tiem, kas nav bijuši apstiprināti bez pilnvaru termiņa ierobežojuma, likumdevējs šādas tiesības neesot paredzējis. Līdz ar to Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtās daļas vārdi „bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” paredzot atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, taču šādai attieksmei neesot objektīva un saprātīga pamata.

Šajā gadījumā, kā norāda Tiesībsargs, tiesiskās vienlīdzības princips ir analizējams saistībā ar Satversmes 101. panta pirmo daļu, kas paredz ikviena Latvijas pilsoņa tiesības pildīt valsts dienestu. Minētais Satversmes pants arī aizsargājot ikviena pilsoņa tiesības pildīt un turpināt valsts dienestu prokurora un tiesneša amatā.

Pieteikumā izteikts viedoklis, ka Satversmes 101. panta pirmā daļa saistībā ar Satversmes 91. panta pirmo teikumu prasa, lai, saglabājot tiesības pildīt tiesneša amata pienākumus, tiktu ievērots tiesiskās vienlīdzības princips. No Satversmes 101. panta pirmās daļas gan neizrietot personas tiesības ieņemt konkrētu amatu, tomēr, ja vienai personu grupai likumdevējs ir piešķīris noteiktas tiesības valsts dienesta turpināšanas ziņā, tad šādām tiesībām vajagot būt piešķirtām arī tai personu grupai, kas ar pirmo personu grupu atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos. Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtās daļas vārdi „bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” to nenodrošinot un tāpēc neatbilstot Satversmes 101. panta pirmajai daļai.

Likums „Par tiesu varu” gan neliedzot iespēju bijušajam Satversmes tiesas tiesnesim kandidēt no jauna uz tiesneša amatu vispārējās jurisdikcijas tiesās, tomēr vajagot ņemt vērā, ka, tiesnesim atkārtoti pretendējot uz amatu tiesu sistēmā, var tikt pārkāpts tiesnešu neatkarības princips. Turklāt šobrīd neesot pieņemts normatīvais regulējums, kas noteiktu, kādā veidā Satversmes

tiesas tiesnesis pēc sava pilnvaru termiņa beigām varētu turpināt tiesneša karjeru.

Tāpat pieteikumā norādīts, ka likumdevējs nav izlēmis tiesneša karjeras virzības jautājumus, atstājot procedūras noteikšanu to personu ziņā, kas ir pilnvarotas pieņemt lēmumus par tiesneša virzību tiesu varas sistēmā. Līdz ar to Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturrtās daļas vārdi „bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” apdraudot arī tiesnešu neatkarību un tādējādi neatbilstot Satversmes 83. pantam.

3. Andrejs Lepse (turpmāk arī – Konstitucionālās sūdzības iesniedzējs) konstitucionālajā sūdzībā par Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturrtās daļas vārdu „bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” atbilstību Satversmes 83. pantam, 91. pantam un 101. panta pirmajai daļai norāda, ka pilnībā pievienojas Tiesībsarga viedoklim.

Konstitucionālās sūdzības iesniedzējs norāda, ka 1990. gadā viņš tika ievēlēts par Augstākās tiesas tiesnesi uz 10 gadiem. Saskaņā ar Latvijas Republikas Augstākās padomes 1992. gada 15. decembra lēmuma „Par Latvijas Republikas likuma „Par tiesu varu” spēkā stāšanās kārtību” 5. punktu Augstākās tiesas tiesnešu pilnvaras netika pārskatītas un jautājums par viņu apstiprināšanu bez termiņa ierobežojuma tika skatīts 2000. gadā.

A. Lepse par Satversmes tiesas tiesnesi tika ievēlēts 1996. gada 14. novembrī. Kā norāda Konstitucionālās sūdzības iesniedzējs, tolaik Saeimā, Augstākajā tiesā un Tieslietu ministrijā esot valdījis uzskats, ka uz noteiktu termiņu ievēlēta Augstākās tiesas tiesneša ievēlēšana par Satversmes tiesas tiesnesi nevis automātiski atbrīvo viņu no tiesneša amata, bet tikai aptur viņa pilnvaras Augstākās tiesas tiesneša amatā, proti, tiesnesis varot atgriezties Augstākās tiesas tiesneša amatā uz atlikušo pilnvaru termiņu.

Drīz vien pēc A. Lepses ievēlēšanas par Satversmes tiesas tiesnesi Augstākās tiesas priekšsēdētājs esot savu viedokli mainījis un lūdzis atbrīvot A. Lepsi no Augstākās tiesas tiesneša amata. Saeima to izdarījusi 1997. gada 23. janvārī. Konstitucionālās sūdzības iesniedzējs esot vērsies ar iesniegumiem

Augstākajā tiesā 2006. gada aprīlī, izsakot vēlmi atgriezties Augstākās tiesas tiesneša amatā, bet Augstākās tiesas priekšsēdētājs esot norādījis, ka Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātā un Senāta Krimināllietu departamentā nav brīvu tiesneša vietu.

Pēc Konstitucionālās sūdzības iesniedzēja domām, Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtās daļas vārdiem „bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” nav leģitīma mērķa un tie neatbilst samērīguma kritērijam, kā arī liedz Konstitucionālās sūdzības iesniedzējam izmantot tiesības turpināt profesionālo tiesneša karjeru. Konstitucionālajā sūdzībā ir norāde uz A. Lepses 27 gadus ilgo tiesneša stāžu – viņš esot strādājis par rajona tiesas tiesnesi, rajona tiesas priekšsēdētāju, Augstākās tiesas tiesnesi ar 1. kvalifikācijas klasi, Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas priekšsēdētāju un visbeidzot par Satversmes tiesas tiesnesi. A. Lepse bijis arī ievēlēts par Latvijas Tiesnešu biedrības prezidentu.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – **Saeima** – atbildes rakstos norāda, ka Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtās daļas vārdi “bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” atbilst Satversmes 83. pantam, 91. pantam un 101. panta pirmajai daļai.

Saeima norāda, ka ir nodalāmas trīs atšķirīgas situācijas, proti, šīs normas piemērošana tiesnešiem, kuri ievēlēti saskaņā ar Latvijas PSR Konstitūciju, bijušajam Satversmes tiesas tiesnesim A. Lepsem un tiesnešiem, kuri tiek iecelti vai apstiprināti saskaņā ar Satversmi un likumu „Par tiesu varu”.

Neesot pamata uz tiesnešiem, kuri tika ievēlēti līdz dienai, kad pilnā apmērā stājās spēkā Satversme, attiecināt Satversmes 83. un 101. panta regulējumu. Turklāt Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtās daļas vārdi „bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” šobrīd neesot attiecināmi un nevarot attiekties uz tādu tiesnesi, kas ievēlēts saskaņā ar tiem normatīvajiem aktiem, kuri bija spēkā līdz Satversmes spēkā stāšanās dienai. Tāpat neesot nekāda tiesiska

pamata apspriest minētās normas noteikumus par tiesībām atgriezties amatā, no kura persona ir atbrīvota ar atsevišķu Saeimas lēmumu.

Kā uzsver Saeima, Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtās daļas vārdi „bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” būtībā tikai izskaidro vienu situāciju – vai tiesnesim, kurš bija apstiprināts vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesneša amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma, pēc Satversmes tiesas tiesneša amata pienākumu beigšanās ir tiesības būt par tiesnesi. Izslēdzot no Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtās daļas vārdus „bez pilnvaru termiņa ierobežojuma”, norma patiesībā nemainītos, jo tajā esot norāde uz tiesneša apstiprināšanu. Ņemot vērā likumos lietoto terminoloģiju, tiesnešus amatā „ieceļ” uz laiku (ar pilnvaru termiņa ierobežojumu), bet „apstiprina” – bez pilnvaru termiņa ierobežojuma. Savukārt tiesnešu „ievēlēšana” pirms likuma „Par tiesu varu” spēkā stāšanās faktiski uzskatāma par tiesnešu iecelšanu uz laiku (ar pilnvaru termiņa ierobežojumu). Saskaņā ar Satversmes 85. pantu vienīgi Satversmes tiesas tiesnešus „apstiprina uz likumā noteiktu laiku”.

Saeima pauž viedokli, ka minētā norma neierobežo nevienas personas pamattiesības. Pat ja šādas normas likumā nebūtu, neviens uz laiku iecelts tiesnesis, kurš apstiprināts par Satversmes tiesas tiesnesi, pēc Satversmes tiesas tiesneša pilnvaru termiņa beigām, nevarētu automātiski atgriezties iepriekšējā amatā.

Ja tiktu pieļauta tāda situācija, ka tiesneša amatā atgriežas, piemēram, rajona tiesas tiesnesis, kas pirms tam bijis iecelts amatā uz trim gadiem, šā tiesneša darbības pamats būtu apstrīdams, jo sākotnējais iecelšanas termiņš jau būtu beidzies, bet Saeima šo personu nebūtu no jauna ne iecēlusi uz kādu termiņu, nedz arī apstiprinājusi bez pilnvaru termiņa ierobežojuma. Tādējādi veidotos pretruna ar Satversmes 84. panta pirmo teikumu, kas paredz, ka vienīgi Saeima lemj par tiesneša atrašanos amatā.

Kā norāda Saeima, nebūtu pareizi uzskatīt, ka visi vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesneši atrodas pilnīgi vienādos un salīdzināmos apstākļos, jo daži tiesneši ir iecelti uz konkrētu termiņu, bet citi – apstiprināti bez pilnvaru

termiņa ierobežojuma. Tātad Satversmes 91. panta pirmais teikums šajā gadījumā neesot piemērojams.

Kā izriet no Saeimas atbildes raksta un sniegtās informācijas: ja tiesnesim, kas amatā iecelts uz laiku un tad apstiprināts par Satversmes tiesas tiesnesi, likumā tiktu paredzētas tiesības pēc Satversmes tiesas tiesneša pilnvaru beigšanās automātiski atgriezties iepriekšējā tiesneša amatā, šāda norma būtu formāla un negarantētu tiesneša apstiprināšanu uz mūžu, jo šim tiesnesim tāpat būtu jāievēro visas normatīvajos aktos noteiktās procedūras, kas nepieciešamas apstiprināšanai uz mūžu.

Saeima norāda, ka no Satversmes 101. panta neizriet tiesības uz automātisku atjaunošanu amatā, ja iepriekšējā amata pilnvaru termiņš ir beidzies. Un pat tad, ja šādas tiesības izrietētu, tās negarantētu vēlamo rezultātu – apstiprināšanu uz mūžu. Turklāt tiesības turpināt valsts dienestu ir īstenojamas arī neatgriežoties iepriekšējā amatā.

Papildinot atbildes rakstā pausto viedokli, Saeima norāda, ka likums neprasa atbrīvot tiesnesi no amata, ja viņš ir apstiprināts Satversmes tiesas tiesneša amatā. To apliecinot arī līdzšinējā prakse, kad Satversmes tiesas tiesneša amatā tika apstiprināta tiesnese Ilze Skultāne, tiesnese Aija Branta un tiesnesis Uldis Ķinis. Tomēr tiesneša A. Lepses gadījumā Saeima pēc Augstākās tiesas priekšsēdētāja ierosinājuma esot lēmusi citādi. Pieņemta šādu Saeimas lēmumu likuma normas neesot nedz pieprasījušas, nedz aizliegušas.

Atbildot uz jautājumu, vai likuma „Par tiesu varu” 82. panta 2. punkts ir piemērojams tiesneša atbrīvošanai no amata arī gadījumos, kad tiesnesis turpina darbu citā tiesneša amatā, Saeima norāda, ka minētā tiesību norma ir skatāma kopsakarā ar minētā likuma 86.¹ pantu un Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturto daļu. Šajās speciālajās normās regulētajos gadījumos likuma „Par tiesu varu” 82. panta 2. punktu nepiemēro.

Kā norāda Saeima, likums neaizliedz tiesnesi, kurš iecelts ar pilnvaru termiņa ierobežojumu un pilnvaru laikā apstiprināts par Satversmes tiesas tiesnesi, apstiprināt amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma. Šādā gadījumā

Saeimas lēmums esot jānoformē tādā veidā, lai tas atspoguļotu konkrētās situācijas specifiku.

Visbeidzot, likumā „Par tiesu varu” neesot paredzēta tiesneša pilnvaru apturēšana. Ja šāds jautājums apzināti neesot regulēts, tad likums neparedzot tiesneša pilnvaru apturēšanu. Arī šāds termins likumā neesot lietots. Līdz ar to visos gadījumos esot jāņem vērā tiesneša pilnvaru termiņš, kas izriet no Saeimas lēmuma.

5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas priekšsēdētājs Andris Guļāns atbalsta Saeimas viedokli un uzskata, ka nav pamata attiecināt Satversmes 83. un 101. panta regulējumu uz tiesnešiem, kuri tika ievēlēti amatā līdz dienai, kad pilnā apmērā stājās spēkā Satversme.

Uz A. Lepses situāciju esot attiecināms likuma „Par tiesu varu” 82. panta pirmās daļas 2. punkts, kas noteic, ka tiesnesi atbrīvo no amata sakarā ar ievēlēšanu vai iecelšanu citā amatā. Atzīstot Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtās daļas vārdus „bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” par spēkā neesošiem, Konstitucionālās sūdzības iesniedzējam netiktu garantēta iespēja automātiski atgriezties Augstākās tiesas tiesneša amatā, jo tik un tā būtu nepieciešams ievērot likumā noteikto kārtību.

Rajona (pilsētas) tiesu tiesneši, kurus saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” 60. pantu amatā ieceļ Saeima uz trim gadiem, nevarot būt par Satversmes tiesas tiesnešu kandidātiem, jo viņu kvalifikācija un atbilstība tiesnešu amatam vēl tikai tiek vērtēta.

Ja Satversmes tiesas tiesnesim saskaņā ar Satversmes tiesas likumu ir tiesības atgriezties iepriekšējā amatā Augstākajā tiesā, tad Augstākās tiesas priekšsēdētājam un administrācijai esot pienākums nodrošināt šo tiesību ievērošanu, savlaicīgi plānojot budžetu, telpu un darba vietu aprīkošanu, personāla skaitlisko sastāvu un arī nodrošinājumu ar vakantajām tiesneša vietām.

6. Tieslietu ministrija, atbildot uz Satversmes tiesas uzdotajiem jautājumiem, norāda, ka Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtās daļas vārdi „bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” ir cieši saistīti ar likuma „Par tiesu varu” 60. panta otrajā daļā ietvertu tiesisko regulējumu. Taču neesot ņemts vērā, ka atbilstoši tā sauktā pārejas posma normatīvo aktu tiesību normām, proti, atbilstoši Latvijas PSR Konstitūcijas 152. pantam, tiesneši tika ievēlēti amatā nevis bez pilnvaru termiņa ierobežojuma, bet gan uz desmit gadiem.

Tieslietu ministrija paskaidro, ka lielākā daļa tiesnešu, kuri atbilstoši pārejas posma normatīvajiem aktiem tika ievēlēti uz desmit gadiem, pēc likuma „Par tiesu varu” spēkā stāšanās tika apstiprināti tiesneša amatā uz mūžu. Taču attiecībā uz atsevišķiem tiesnešiem šāds lēmums objektīvu iemeslu dēļ neesot ticis pieņemts. Par objektīvu iemeslu, pēc Tieslietu ministrijas ieskata, atzīstama arī Satversmes tiesas tiesneša pienākumu pildīšana attiecīgajā laika posmā.

Vienlaikus Tieslietu ministrija pauž viedokli, ka apstiprināšana Satversmes tiesas tiesneša amatā nevar izraisīt tiesneša statusa zaudēšanu, bet var tikai apturēt tā realizāciju vispārējās jurisdikcijas tiesas vai administratīvās tiesas tiesneša amatā. Pēc Satversmes tiesas tiesneša pilnvaru izbeigšanās vispārējās jurisdikcijas tiesas vai administratīvās tiesas tiesneša pilnvaras automātiski atjaunojoties un tiesnesis uz atlikušo pilnvaru termiņu atsākot attiecīgās tiesas tiesneša pienākumu pildīšanu. Savukārt pēc šā termiņa beigām atbilstoši likuma „Par tiesu varu” 60. panta otrajai daļai esot lemjams jautājums par tiesneša apstiprināšanu amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma vai iecelšanu amatā atkārtoti uz laiku līdz diviem gadiem.

Veikusi Satversmes tiesas likuma normu interpretāciju, Tieslietu ministrija secina, ka Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtās daļas vārdu „bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” mērķis un jēga ir nodrošināt to, ka pēc Satversmes tiesas tiesneša pilnvaru termiņa beigām augsti profesionāli kvalificēti tiesneši atgriežas savā iepriekšējā tiesneša amatā neatkarīgi no tā, vai tiesnesis pirms likuma „Par tiesu varu” spēkā stāšanās ticis ievēlēts uz desmit gadiem vai atbilstoši likuma „Par tiesu varu” 60. panta otrajai daļai

apstiprināts tiesneša amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma. Attiecībā uz tiesnešiem, kuri saskaņā ar pārejas posma normatīvo aktu tiesību normām tika ievēlēti amatā uz desmit gadiem, esot nepieciešams nevis izvērtēt Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturrtās daļas vārdu „bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” atbilstību Satversmes 83. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 101. panta pirmajai daļai, bet gan tos atbilstoši interpretēt.

Tieslietu ministrija secina, ka, ņemot vērā Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturrtās daļas vārdu „bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” mērķi un jēgu, ir konstatējams likuma robs un tas būtu aizpildāms likumdošanas ceļā, neierobežojot tiesības ieņemt tiesneša amatu pēc Satversmes tiesas tiesneša pilnvaru termiņa beigām arī tad, ja tiesnesis bijis iecelts amatā uz noteiktu periodu.

Precizējot sniegtās atbildes, Tieslietu ministrija informē, ka attiecībā uz tiesnesi, kas apstiprināts par Satversmes tiesas tiesnesi, netiek pieņemti nekādi lēmumi, ar kuriem tiktu noregulēts šā tiesneša statuss kādā citā tiesneša amatā uz to laiku, kamēr viņš pilda Satversmes tiesas tiesneša pienākumus. Turklāt spēkā esošie normatīvie akti to arī neparedzot. Attiecībā uz tiesnesi, kas apstiprināts Satversmes tiesas tiesneša amatā, netiekot pieņemts arī lēmums par tiesneša atbrīvošanu no iepriekšējā –vispārējās jurisdikcijas vai administratīvās tiesas tiesneša amata.

7. Latvijas Tiesnešu biedrība norāda uz Satversmes tiesas likuma 4. panta pirmo daļu, kura noteic, ka Augstākās tiesas plēnums divus Satversmes tiesas tiesneša amata kandidātus izraugās no Latvijas Republikas tiesnešu vidus. Minētā likuma norma neierobežojot uz noteiktu termiņu iecelto tiesnešu tiesības kandidēt uz Satversmes tiesas tiesneša amatu un tikt apstiprinātiem uz desmit gadiem šajā amatā.

Latvijas Tiesnešu biedrība nepiekrīt Tiesībsarga viedoklim, ka pēc Satversmes tiesas tiesneša amata pilnvaru termiņa beigām tiesnesis, kas bijis apstiprināts amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma, un tiesnesis, kas bijis

apstiprināts amatā uz noteiktu termiņu, atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos.

Tiesnesis, kurš jau iepriekš ir bijis apstiprināts amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma, atbilstoši Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtajā daļā garantētajām tiesībām varot atgriezties iepriekšējā amatā. Savukārt uz noteiktu termiņu apstiprinātais vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesnesis pēc desmit Satversmes tiesā pavadītajiem darba gadiem atgriezties iepriekšējā tiesneša amatā nevarot, jo esot izbeidzies noteiktais termiņš un viņš savu iepriekšējo tiesneša statusu esot zaudējis.

Ievērojot to, ka atbilstoši Satversmes 84. pantam tiesnešus amatā apstiprina tikai Saeima, nepastāvot iespēja, ka Saeimas apstiprinājumu tiesneša amatā aizstāj vai apstiprināto termiņu pilda Satversmes tiesas tiesneša amatā nostrādātie gadi. Lai tiesnesis, kuram Satversmes tiesas tiesneša amata pildīšanas laikā ir beidzies Saeimas iepriekš apstiprinātais vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesneša pilnvaru termiņš, varētu turpināt tiesneša darbu kādā no Latvijas tiesām, Saeimai viņš būtu no jauna jāapstiprina tiesneša amatā.

Turklāt Latvijas Tiesnešu biedrība uzskata, ka apstrīdētajā normā noteiktā kārtība neapdraud tiesneša neatkarību un atbilst Satversmei.

8. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes asoc. prof., Dr.iur. Kristīne Strada-Rozenberga norāda, ka Tiesībsarga pieteikumā esot pieļauta neatbilstība starp tajā ietvertu prasījumu, t.i., atzīt Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtais daļas vārdus „bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” par Satversmei neatbilstošiem, un pieteikuma motivāciju. Minēto vārdu izslēgšana no Satversmes tiesas likuma 7. panta pēc būtības neko nemainītu, jo saskaņā ar likumā „Par tiesu varu” lietoto terminoloģiju vārdi „apstiprina amatā” neesot attiecināmi uz personām, kas tika ievēlētas par tiesnešiem atbilstoši Latvijas PSR Konstitūcijai.

Neesot pareizi uzskatīt, ka visi vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesneši atrodas pilnīgi vienādos un salīdzināmos apstākļos. Tā kā daļa tiesnešu amatā ir

apstiprināti bez pilnvaru termiņa ierobežojuma, savukārt citi – iecelti uz noteiktu laiku, tad atšķirība starp tiem pastāvēt. Pieteikuma iesniedzējs neesot apstrīdējis likumā „Par tiesu varu” ietvertās normas par tiesneša amata pildīšanas termiņu dažādību.

Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtnā daļa neesot piemērojama bijušajam Satversmes tiesas tiesnesim A. Lepsem. Šī persona savulaik esot ar īpašu lēmumu atbrīvota no tiesneša amata. Līdz ar to „automātiska” personas atgriešanās amatā, no kura tā atbrīvota, neesot iespējama.

Tomēr, kamēr vien pastāv iespēja tiesnešus amatā iecelt uz laiku, likumā būtu nepieciešams reglamentēt situāciju, kādā pēc Satversmes tiesas tiesneša pilnvaru termiņa beigām nonāk persona, kura pirms tam bijusi uz laiku amatā iecelts vispārējās jurisdikcijas tiesnesis. Nebūtu pamatoti uz šo personu, ja tā vēlas turpināt darbu vispārējās jurisdikcijas tiesās, attiecināt tādas pašas prasības un procedūru, kādas tiek attiecinātas uz personu, kura uzsāk tiesneša karjeru.

Secinājumu daļa

9. Tiesībsarga pieteikumā un A. Lepses konstitucionālajā sūdzībā ietverts prasījums izvērtēt Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtnās daļas vārdu „bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” atbilstību Satversmes 83. pantam, 91. pantam un 101. panta pirmajai daļai.

No Tiesībsarga pieteikuma un A. Lepses konstitucionālās sūdzības izriet, ka pēc būtības tiek apstrīdēts tas, ka Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtnā daļa garantē tiesības atgriezties iepriekšējā tiesneša amatā tikai tādai personai, kas saskaņā ar likumu „Par tiesu varu” apstiprināta par tiesnesi bez pilnvaru termiņa ierobežojuma.

Satversmes tiesas uzdevums ir atrisināt strīdus, kas rodas par zemāka juridiskā spēka aktu atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām. Strīds tiek atrisināts gan tad, ja apstrīdētais akts tiek atzīts par neatbilstošu, gan tad, ja apstrīdētais akts tiek atzīts par atbilstošu

augstāka juridiskā spēka tiesību normai (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 22. februāra sprieduma lietā Nr. 2001-06-03 secinājumu daļas 2.2. punktu*).

Izskatot lietas pēc personu konstitucionālajām sūdzībām, Satversmes tiesas uzdevums ir izvērtēt tās tiesību normas atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām, kura faktiski ir aizskārusi personas pamattiesības.

Ja persona nepilnīgi identificējusi normu, kas aizskārusi tās pamattiesības, vai nav norādījusi kādas normas, kas ar apstrīdēto tiesību normu ir cieši saistītas, Satversmes tiesas uzdevums ir *ex officio* izvērtēt visu tiesību normu, kas radījušas pieteikumā norādīto personas tiesību aizskārumu, atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2006-30-03 8. punktu*).

Līdz ar to šīs lietas ietvaros ir vērtējama Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtajā daļā ietvertu vārdu „persona, kas saskaņā ar likumu „Par tiesu varu” apstiprināta par tiesnesi bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” (turpmāk arī – apstrīdētā norma) atbilstība augstāka juridiskā spēka tiesību normām.

10. Satversmes 101. panta pirmā daļa noteic: „Ikvienam Latvijas pilsonim ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu.”

Valsts dienests ir publiski tiesisks stāvoklis, kurā atrodas personas, kam uzticēta valsts uzdevumu pildīšana (*sk.: Dišlers K. Ievads administratīvo tiesību zinātnē. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 153. lpp.*). Darbs valsts dienestā no privātajā sektorā veicamā darba atšķiras gan pēc tiesisko attiecību nodibināšanas juridiskajiem aspektiem, gan pēc veicamā darba mērķa, kas ir cieši saistīts ar valsts uzdevumu pildīšanu. Valsts dienestu pildošās personas atrodas īpašās attiecībās ar valsti, proti – šo personu tiesības ir ierobežotas, un tām tiek uzlikti īpaši pienākumi.

Lai noteiktu, vai personas ir piederīgas pie valsts dienesta Satversmes 101. panta izpratnē, jāizvērtē gan funkcijas, ko pilda personas, veicot amata pienākumus, gan arī ierobežojumi, kas tām noteikti sakarā ar amata pienākumu pildīšanu (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2005-24-01 7. punktu*).

11. Ja rodas šaubas par Satversmē noteikto pamattiesību saturu, tostarp par to, cik plaši tulkojams Satversmes 101. panta pirmajā teikumā lietotais jēdziens „valsts dienests”, jāņem vērā, ka konstitucionālā likumdevēja mērķis nav bijis pretstatīt Satversmē ietvertās cilvēktiesību normas starptautiskajām cilvēktiesību normām.

Iespēja un pat nepieciešamība piemērot starptautiskās normas Satversmē ietverto pamattiesību iztulkošanai citastarp izriet no Satversmes 89. panta, kas noteic, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. No šā panta redzams, ka likumdevēja mērķis bija panākt Satversmē ietverto cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautiskajām cilvēktiesību normām. Turklāt Satversmes 8. nodaļa „Cilvēka pamattiesības” tika pieņemta pēc tam, kad Latvija bija uzņēmusies attiecīgās starptautiskās saistības (*sk. Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta sprieduma lietā Nr. 2000-03-01 secinājumu daļas 5. punktu un 2002. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2001-08-01 secinājumu daļas 3. punktu*).

Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā ietekmē Satversmē ietverto pamattiesību un tiesiskas valsts principu interpretāciju. Starptautiskās cilvēktiesību normas un to piemērošanas prakse konstitucionālo tiesību līmenī kalpo kā interpretācijas līdzeklis, lai noteiktu pamattiesību un tiesiskas valsts principu saturu un apjomu, ciktāl tas nenoved pie Satversmē ietverto pamattiesību samazināšanas vai ierobežošanas (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 5. punktu*).

Līdz ar to, iztulkojot Satversmē ietvertās pamattiesību normas, vērā ņemamas ir Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā.

12. Tiesības pildīt valsts dienestu ietvertas vairākos starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos.

ANO Vispārējās cilvēka tiesību deklarācijas 21. panta otrā daļa noteic, ka „katram cilvēkam ir tiesības uz līdztiesīgu pieeju valsts dienestam savā zemē”. Savukārt ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 25. pants paredz, ka katram pilsonim neatkarīgi no jebkādam 2. pantā minētajām atšķirībām un bez nepamatotiem ierobežojumiem ir jābūt tiesībām un iespējai uz vispārējas vienlīdzības pamatiem pildīt valsts dienestu savā valstī.

Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 25. pantā lietotais jēdziens „valsts dienests” pakta tekstā nav definēts. Kā atzīts pakta piemērošanas praksē, valsts dienests sevī ietver visus valsts amatus, kas izveidoti likumdošanas, izpildu un tiesu varas institūcijās (*sk.: Nowak M. U. N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary. Kehl, Strasbourg, Arlington: N. P. Engel, 1993, p. 451*).

13. Var piekrist Tiesībsarga paustajam viedoklim, ka Satversmes 101. panta pirmajā daļā paredzētās tiesības pildīt valsts dienestu neaprobežojas tikai ar tiesībām uz ierēdņa amatu vai tam pielīdzinātiem amatiem valsts pārvaldē (*sk. lietas materiālu 3. lpp.*). Tiklab Latvijas starptautiskās saistības, kā Satversmes 101. panta pirmā daļa ietver tiesības pildīt valsts dienestu arī prokurora vai tiesneša amatā.

Tiesības pildīt valsts dienestu ietver tiesības uz vienlīdzīgu pieeju valsts dienestam, tiesības turpināt valsts dienestu, ja vien nepastāv saprātīgs un objektīvs pamats atbrīvošanai no valsts dienesta. Šīs pamattiesības regulē arī atsevišķus valsts dienesta pildīšanas nosacījumus, piemēram, paaugstināšanu amatā, atstādināšanu no amata pienākumu pildīšanas (*sk. lietas materiālu 3. – 4. lpp.*).

Satversmes 101. panta pirmajā daļā noteiktās personas pamattiesības nav absolūtas, jo Satversmes 101. pants ietver nosacījumu „likumā paredzētā veidā”. Līdz ar to Satversme noteic, ka šo tiesību izmantošanas veids nosakāms ar likumu (*sk. Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta sprieduma lietā Nr. 2000-03-01 secinājumu daļas 1. punktu*). Konstitucionālo tiesību teorijā atzīts, ka konstitūcija var atstāt likumdevēja ziņā konkrētu pamattiesību saturu un šo tiesību robežas noteikšanu. „Šādā gadījumā pamattiesības ir spēkā „pēc likumu mērauklas” [...] Likumdevēja regulējuma pilnvaras var būt pozitīvas vai negatīvas: pozitīvas kā tiesības sīkāk noteikt pamattiesību saturu, negatīvas kā pilnvaras ierobežot pamattiesības” (*Deutsches Staatsrecht. Dr. Theodor Maunz und Dr. Reinhold Zippelius. München: C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1991, S. 158 – 159*).

14. Tiesības uz valsts dienesta pildīšanu negarantē personas tiesības uz konkrētu amatu valsts dienestā. Satversmes 101. panta pirmā daļa vispārīgi paredz personas tiesības turpināt valsts dienestu, ja vien nepastāv saprātīgs un objektīvs pamats atbrīvošanai no valsts dienesta. Taču tiesības turpināt valsts dienestu ir īstenojamas likumā noteiktajā kārtībā. Visupirms likumdevējs ir tas, kas nosaka šo tiesību īstenošanas un ierobežošanas līdzsvaru.

Attiecībā uz Satversmes tiesas tiesnešiem, kuriem izbeidzies attiecīgo pilnvaru termiņš, likumdevējs nav noteicis, ka viņiem nebūtu tiesību turpināt valsts dienestu.

Tas apstāklis, ka likumdevējs nav paredzējis Satversmes tiesas tiesnešiem speciālu procedūru valsts dienesta turpināšanai pēc pilnvaru termiņa beigām, pats par sevi neaizskar Satversmes 101. panta pirmajā daļā noteiktās pamattiesības. Šīm personām tiek saglabātas tiesības turpināt valsts dienestu citā amatā, uz šo amatu kandidējot vispārējā kārtībā.

Tas, ka Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtajā daļā atsevišķiem Satversmes tiesas tiesnešiem noteikta citāda valsts dienesta turpināšanas kārtība, ir tiesībpolitikas jautājums un kā tāds ietilpst likumdevēja kompetencē.

Šā jautājuma noregulēšana, iespējams, būtu lietderīga. Tomēr atsevišķa regulējuma neesamība pati par sevi neaizskar Satversmes 101. panta pirmajā daļā noteiktās personas pamattiesības.

Līdz ar to Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtajā daļā ietvertie vārdi „persona, kas saskaņā ar likumu „Par tiesu varu” apstiprināta par tiesnesi bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” atbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai.

15. Tas, ka speciālas kārtības noteikšana valsts dienesta turpināšanai atsevišķām personu grupām ir likumdevēja politiskās izšķiršanās jautājums, neatbrīvo likumdevēju no pienākuma ievērot Satversmē noteiktās pamattiesības un vispārējos tiesību principus. Jo sevišķi šādos gadījumos likumdevējam ir pienākums ievērot nostiprināto tiesiskās vienlīdzības principu.

Tiesiskās vienlīdzības princips Satversmē tika nostiprināts jau 1922. gada 15. februārī, Satversmes 82. pantā nosakot, ka „likuma un tiesas priekšā visi pilsoņi ir vienlīdzīgi”. Ar 1998. gada 15. oktobra grozījumiem Satversmē un konkrēti Satversmes 82. pantā konstitucionālais likumdevējs tiesiskās vienlīdzības principu ietvēra Satversmes 91. panta pirmajā teikumā.

Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 25. pants sevišķi uzsver, ka katram pilsonim ir jābūt tiesībām un iespējai uz vispārējas vienlīdzības pamatiem pildīt valsts dienestu savā valstī.

ANO Cilvēktiesību komiteja ir secinājusi, ka šīs tiesības neparedz katram pilsonim garantētu vietu valsts dienestā (*sk.: Communication No. 552/1993; Wieslaw Kall v. Poland. United Nations. Report of the Human Rights Committee. Volume II United Nations. New York, 1999, p. 105-112*). Tomēr, ja reiz likumdevējs kādai personu grupai ir piešķīris noteiktas tiesības valsts dienesta turpināšanā, tad tādām pašām tiesībām jābūt piešķirtām arī tām personu grupām, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos ar pirmo grupu.

Līdz ar to nepieciešams pārbaudīt, vai Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtais daļas vārdi „persona, kas saskaņā ar likumu „Partiesu varu” apstiprināta par tiesnesi bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

16. Satversmes 91. pants noteic: „Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.”

16.1. Tiesībsargs lūdzis izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, savukārt A. Lepse prasījumā ietvēris lūgumu izvērtēt tās atbilstību visam Satversmes 91. pantam.

Lai gan A. Lepses konstitucionālajā sūdzībā ietverts prasījums izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību visam Satversmes 91. pantam, tomēr no konstitucionālās sūdzības izriet, ka ir izvērtējama apstrīdētās normas atbilstība tikai Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, kas garantē visu personu vienlīdzību. Tas nozīmē, ka šīs lietas ietvaros apstrīdētā norma jāanalizē vienlīdzības principa, nevis diskriminācijas aizlieguma kontekstā.

16.2. Tiesiskās vienlīdzības princips liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2000-07-0409 secinājumu daļas 1. punktu*). Vienlīdzības principam ir jāgarantē vienotas tiesiskās kārtības pastāvēšana. Proti, tā uzdevums ir nodrošināt, lai tiktu īstenota tāda tiesiskas valsts prasība kā likuma aptveroša ietekme uz visām personām un lai likums tiktu piemērots bez jebkādam privilēģijām. Tas garantē likuma pilnīgu iedarbību, tā piemērošanas objektivitāti un bezkaislību, kā arī to, ka nevienam nav ļauts neievērot likuma priekšrakstus (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra sprieduma lietā Nr. 2005-02-0106 9.1. punktu*). Tomēr šāda tiesiskās kārtības vienotība nenozīmē nivelēšanu, jo „vienlīdzība pieļauj diferencētu pieeju, ja tā demokrātiskā

sabiedrībā ir attaisnojama” (*Satversmes tiesas 2001. gada 26. jūnija sprieduma lietā Nr. 2001-02-0106 secinājumu daļas 4. punkts*).

Līdz ar to vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos, kā arī pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos apstākļos, ja tam ir objektīvs un saprātīgs pamats (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2000-07-0409 secinājumu daļas 1. punktu*).

16.3. Lai izvērtētu, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, nepieciešams noskaidrot:

pirmkārt, vai ir personas (personu grupas), kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos;

otrkārt, vai apstrīdētā norma paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām;

treškārt, vai šādi attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai pastāv leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips.

Atšķirīgai attieksmei nav objektīva un saprātīga pamata, ja tai nav leģitīma mērķa vai ja nav proporcionālas (samērīgas) attiecības starp izraudzītajiem līdzekļiem un nospraustajiem mērķiem (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 23. decembra sprieduma lietā Nr. 2002-15-01 secinājumu daļas 3. punktu*).

17. Lai noskaidrotu, kuras personas vai personu grupas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, ir nepieciešams atrast šīs grupas vienojošo pazīmi (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 14. jūnija sprieduma lietā Nr. 2006-31-01 14. punktu*).

17.1. Gan Tiesībsargs, gan arī konstitucionālās sūdzības iesniedzējs A. Lepse uzskata, ka vienādos un salīdzināmos apstākļos atrodas tie Satversmes tiesas tiesneši, kas beiguši pildīt attiecīgos pienākumus, bet iepriekš bijuši vispārējās jurisdikcijas tiesas vai administratīvās tiesas tiesneši, neatkarīgi no tā, vai tiesnesis attiecīgajā tiesā ir vai nav bijis apstiprināts amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma.

17.2. Var piekrist Tiesībsarga un A. Lepses paustajam viedoklim, ka Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtais daļas kontekstā vienādos un salīdzināmos apstākļos atrodas visi Satversmes tiesas tiesneši, kuri beiguši pildīt attiecīgos amata pienākumus un iepriekš bijuši vispārējās jurisdikcijas tiesu vai administratīvo tiesu tiesneši. Atrāšanās vienādos un salīdzināmos apstākļos ietekmē vairākas šo tiesnešu tiesības, tostarp tiesības turpināt valsts dienestu.

No tiesnešu vidus virzītos Satversmes tiesas tiesnešus, kuriem beidzies pilnvaru termiņš, varētu iedalīt šādās trijās grupās:

1) Satversmes tiesas tiesneši, kuri pirms apstiprināšanas šajā amatā bijuši vispārējās jurisdikcijas tiesu vai administratīvo tiesu tiesneši, kas saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” 60. panta otro daļu, 61. un 62. pantu apstiprināti tiesneša amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma;

2) Satversmes tiesas tiesneši, kuri pirms apstiprināšanas šajā amatā bijuši vispārējās jurisdikcijas tiesu vai administratīvo tiesu tiesneši, kas saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” 60. panta pirmo vai otro daļu iecelti tiesneša amatā uz noteiktu termiņu;

3) Satversmes tiesas tiesneši, kuri pirms apstiprināšanas šajā amatā bijuši Augstākās tiesas tiesneši, kas tiesneša amatā tika ievēlēti saskaņā ar Latvijas PSR Konstitūcijas 152. pantu pirms likuma „Par tiesu varu” spēkā stāšanās un pēc likuma „Par tiesu varu” stāšanās spēkā turpināja pildīt savus pienākumus.

Satversmes tiesas likums paredz, ka visi Satversmes tiesas tiesneši savās tiesībās ir vienlīdzīgi. Satversmes tiesas likums neparedz Satversmes tiesas tiesnešiem sevišķas tiesības atkarībā no viņu iepriekšējās karjeras, tostarp arī no tiesneša pilnvaru termiņa citās tiesās.

Līdz ar to visi Satversmes tiesas tiesneši, kuru pilnvaru termiņš ir beidzies un kuri iepriekš bijuši vispārējās jurisdikcijas tiesu vai administratīvo tiesu tiesneši, atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos.

18. Lietā nepastāv strīds par to Satversmes tiesas tiesnešu tiesībām atgriezties iepriekšējā tiesneša amatā vispārējās jurisdikcijas tiesā vai administratīvajā tiesā, kuri bijuši apstiprināti šajā amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma. Šīs tiesības garantē apstrīdētā norma.

19. Par otro salīdzināmo grupu šajā lietā uzskatāmi tie Satversmes tiesas tiesneši, kuri pirms apstiprināšanas šajā amatā bijuši iecelti citā tiesneša amatā uz trim gadiem vai atkārtoti – uz laiku līdz diviem gadiem.

Saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” 60. panta pirmo daļu rajona (pilsētas) tiesas tiesnesi pēc tieslietu ministra priekšlikuma ieceļ amatā Saeima uz trim gadiem. Savukārt minētā panta otrā daļa paredz, ka pēc trim amatā nostrādātiem gadiem rajona (pilsētas) tiesas tiesnesi Saeima pēc tieslietu ministra priekšlikuma, pamatojoties uz tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas atzinumu, apstiprina amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma vai ieceļ amatā atkārtoti uz laiku līdz diviem gadiem. Pēc atkārtotā pilnvaru termiņa izbeigšanās rajona (pilsētas) tiesas tiesnesi Saeima pēc tieslietu ministra priekšlikuma apstiprina amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma.

Satversmes tiesas likums neliedz šādus tiesnešus izvirzīt un apstiprināt par Satversmes tiesas tiesnešiem, ja viņi atbilst Satversmes tiesas tiesnesim noteiktajām prasībām.

20. Trešo salīdzināmo grupu veido tiesneši, kuri 1990. gadā saskaņā ar Latvijas PSR Konstitūcijas 152. pantu tika ievēlēti Augstākās tiesas tiesneša amatā uz desmit gadiem. 2000. gadā daļa šo tiesnešu vairs neturpināja darbu tiesu sistēmā, bet citi saskaņā ar likumu „Par tiesu varu” un pēc Augstākās tiesas priekšsēdētāja priekšlikuma tika apstiprināti amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma.

Tiesneši tika apstiprināti amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma saskaņā ar Latvijas Republikas Augstākās padomes 1992. gada 15. decembra lēmuma „Par Latvijas Republikas likuma „Par tiesu varu” spēkā stāšanās kārtību” 5. punktu, kas paredzēja, ka tiesnešiem, kuriem pēc likuma „Par tiesu

varu” stāšanās spēkā nav beidzies pilnvaru termiņš, pilnvaras tiek saglabātas līdz termiņa beigām.

Konstitucionālās sūdzības iesniedzējs A. Lepse izskatāmās lietas ietvaros ir vienīgais šīs personu grupas pārstāvis.

21. Likumdevējs apstrīdētajā normā paredzējis īpašas tiesības personām, kuras saskaņā ar likumu „Par tiesu varu” bijušas apstiprinātas par tiesnešiem bez pilnvaru termiņa ierobežojuma. Šīm personām ir tiesības atgriezties iepriekšējā tiesneša amatā, ja tās nav sasniegušas tiesneša amata pildīšanai noteikto maksimālo vecumu.

Apstrīdētā norma šādas tiesības nepiešķir tiesnešiem, kuri bijuši iecelti vai ievēlēti tiesnešu amatos uz noteiktu pilnvaru termiņu.

Līdz ar to apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi pret Satversmes tiesas tiesnešiem attiecībā uz viņu tiesībām atgriezties tiesneša amatā, kura pildīšanas laikā viņi tika apstiprināti par Satversmes tiesas tiesnešiem.

22. Lai noteiktu, vai šādai atšķirīgai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, jākonstatē, vai tai ir leģitīms mērķis.

22.1. Leģitīmie mērķi, kuri var attaisnot atšķirīgu attieksmi pret personu grupām, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, ir noteikti Satversmes 116. pantā (*sk.: Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu // Latvijas Vēstnesis, 2003. gada 8. maijs, Nr. 68*).

Pienākums uzrādīt un pamatot atšķirīgās attieksmes leģitīmo mērķi Satversmes tiesas procesā visupirms gulstas uz institūciju, kas izdevusi apstrīdēto aktu, konkrētajā gadījumā – uz Saeimu. Saeima atbildes rakstā nav norādījusi leģitīmo mērķi, kas attaisnotu ar apstrīdēto normu pieļauto atšķirīgo attieksmi pret Satversmes tiesas tiesnešiem attiecībā uz viņu tiesībām pēc attiecīgo pilnvaru termiņa beigām turpināt tiesneša darbu vispārējās jurisdikcijas tiesās vai administratīvajās tiesās.

Tiesībsargs un konstitucionālās sūdzības iesniedzējs A. Lepse uzskata, ka šai atšķirīgajai attieksmei nav leģitīma mērķa.

22.2. Apstākļi, ka Saeima nav norādījusi atšķirīgās attieksmes leģitīmo mērķi, tomēr neatbrīvo Satversmes tiesu no pienākuma to noskaidrot.

Lietas materiāli neliecina, ka atšķirīga attieksme varētu būt noteikta ar mērķi aizsargāt demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību vai tikumību.

22.3. Leģitīmais mērķis, kura dēļ ir nepieciešams noteikt zināmas prasības personām, kas pretendē uz tiesnešu amatiem, un kārtību, kādā personas tiek ieceltas vai apstiprinātas tiesnešu amatos, ir citu cilvēku tiesības uz taisnīgu tiesu, ko paredz Satversmes 92. panta pirmais teikums.

Tiesības uz taisnīgu tiesu ir vienas no vissvarīgākajām personas tiesībām (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 6. oktobra sprieduma lietā Nr. 2003-08-01 secinājumu daļas 1. punktu*). Analizējot Satversmes 92. panta pirmo teikumu, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tajā minētais jēdziens „taisnīga tiesa” ietver divus aspektus, proti, „taisnīga tiesa” kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un „taisnīga tiesa” kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā šī lieta tiek izskatīta.

Satversmes 92. pants paredz gan pienākumu izveidot attiecīgu tiesu institūciju sistēmu, gan arī pienākumu pieņemt attiecīgas procesuālās normas (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punktu*). Valsts izveidotajai tiesu institūciju sistēmai ir jābūt neatkarīgai, objektīvai un kompetentai. Šīs prasības attiecas kā uz tiesu sistēmu kopumā, tā arī uz katru atsevišķo personu, kura vēlas kļūt par tiesu varas amatpersonu.

Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteiktās personas tiesības uz kompetentu tiesu citastarp ietver prasību pēc profesionālas tiesas. Tiesnešiem ir jābūt profesionāli spējīgiem veikt savus pienākumus, proti, tiesnesim ir jābūt nepieciešamajām juridiskajām zināšanām un jurista darba pieredzei (*sk.: Levits E. Rakstu krājums administratīvajiem tiesnešiem. Rīga: Publisko tiesību institūts, 2003, 157. – 158. lpp.*).

Līdz ar to apstrīdētajai normai ir legītīms mērķis.

23. Lai atšķirīgā attieksme būtu attaisnojama, tās legītīmajam mērķim ir jāatbilst samērīguma principam.

Samērīgums tiesiskās vienlīdzības principa kontekstā nozīmē, ka labumam, ko sabiedrība iegūst ar atšķirīgo attieksmi pret salīdzināmajām situācijām, ir jābūt lielākam nekā zaudējumam, ko cieš tās personas, kuras atrodas nelabvēlīgākajā no abām situācijām (*sk.: Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu // Latvijas Vēstnesis, 2003. gada 8. maijs, Nr. 68*).

Lai konstatētu, vai samērīguma princips ir ievērots, jānoskaidro, vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītīmā mērķa sasniegšanai, vai nav saudzējošāku līdzekļu šā mērķa sasniegšanai un vai likumdevēja rīcība ir atbilstoša jeb proporcionāla.

Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2001-12-02 secinājumu daļas 3.1. punktu*).

24. Likumdevējs uzskatījis, ka tā nosprausto legītīmo mērķi – nodrošināt citu cilvēku tiesības uz kompetentu tiesu – apstrīdētā norma sasniedz, paredzot atšķirīgu attieksmi pret Satversmes tiesas tiesnešiem, kuriem pirms apstiprināšanas šajā amatā bija noteikts atšķirīgs tiesneša pilnvaru termiņš.

Ja Satversmes tiesas tiesnesis pirms apstiprināšanas šajā amatā strādājis par citas tiesas tiesnesi bez pilnvaru termiņa ierobežojuma, viņam ir tiesības atgriezties iepriekšējā tiesneša amatā. Savukārt, ja tiesnesis iepriekšējā tiesneša amatā bijis iecelts vai ievēlēts uz noteiktu termiņu, viņam šādas tiesības likumdevējs nav piešķīris.

To, vai šāda likumdevēja rīcība ir piemērota legītīmā mērķa sasniegšanai, var vērtēt no dažādiem aspektiem.

24.1. Satversmes tiesa ir nozīmīga valsts varas konstitucionāla institūcija, kas var atzīt par spēkā neesošu arī likumdevēja pieņemtu tiesību

normu. Tāpēc ir būtiski, lai par Satversmes tiesas tiesnešiem tiktu apstiprinātas personas ar iespējami augstāku profesionālo kvalifikāciju (*sk. lietas materiālu 2. – 3. lpp.*).

Var piekrist Tiesībsargam, ka ir svarīgi, lai ikviens vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesnesis būtu ieinteresēts kļūt par Satversmes tiesas tiesnesi, un tādējādi nodrošināt to, ka par Satversmes tiesas tiesnesi tiek apstiprināts iespējami labākais kandidāts.

Par Satversmes tiesas tiesnesi persona var būt ne ilgāk kā desmit gadus pēc kārtas. Tāpēc tas, vai persona piekritīs kļūt par Satversmes tiesas tiesneša kandidātu, noteikti būs atkarīgs arī no tā, kādas garantijas šai personai būs pēc Satversmes tiesas tiesneša pilnvaru izbeigšanās. Persona, kas izvēlējusies kļūt par tiesnesi, parasti rēķinās ar stabilitāti un prognozējamu karjeras attīstību, ko piedāvā šis amats. Tātad tiesības pēc Satversmes tiesas tiesneša pilnvaru termiņa beigām atgriezties iepriekšējā tiesneša amatā ir būtiska garantija tam, lai vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesnesis piekristu kandidēt uz Satversmes tiesas tiesneša amatu.

Tāpēc būtu nepieciešams garantēt tiesības atgriezties iepriekšējā tiesneša amatā visiem vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesnešiem, kas tiek apstiprināti par Satversmes tiesas tiesnesi.

24.2. Nav pamata uzskatīt, ka Satversmes tiesas tiesnesis pēc pilnvaru termiņa beigām ir zaudējis savu profesionālo kvalifikāciju un ka viņam nevar piešķirt tiesības turpināt valsts dienestu tiesneša amatā, nenosakot īpašu kārtību, kādā iespējams atgriezties iepriekšējā tiesneša amatā.

Desmit gadus ilgā pilnvaru termiņa laikā Satversmes tiesā, kura arī ir uzskatāma par tiesu varas institūciju, kas spriež tiesu, (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 20. decembra sprieduma lietā Nr. 2006-12-01 9.2. punktu*) tiesneši turpina pildīt savus pienākumus un neapšaubāmi paaugstina savu profesionālo kvalifikāciju.

Ievērojot tiesas spriešanas uzdevumu – atrast patiesu un taisnīgu lietas risinājumu –, tiesnesis izskatāmās lietas ietvaros novērtē konkrētos apstākļus. Tulkojot un piemērojot likumu, viņš drīkst vadīties tikai no likuma un savas

pārlicības, kas ir atkarīga no tiesneša profesionālajām zināšanām un prasmēm, tiesību un sabiedrisko procesu izpratnes, kultūras, redzesloka, pilsoniskās stājas un citiem faktoriem (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 4. februāra sprieduma lietā Nr. 2002-06-01 secinājumu daļas 2.4. punktu*).

Tāpat tiesneša kvalifikācija ir svarīga pienācīgas tiesas spriešanas garantija. Piemēram, Lietuvas Republikas Konstitucionālā tiesa ir secinājusi, ka tiesnešu amatos vajadzētu iecelt vai apstiprināt tikai tādas personas, kurām ir augsta juridiskā kvalifikācija un liela dzīves pieredze. Tiesneša reputācija nedrīkst būt apšaubāma, un viņam ir jābūt atbildīgam par to, kā viņš pats pilda valsts konstitūcijā noteiktos pienākumus, spriežot tiesu (*sk. Lietuvas Republikas Konstitucionālās tiesas 1999. gada 21. decembra spriedumu lietā Nr. 16/98*).

Šādi paši nosacījumi sekmētu arī Latvijas tiesu sistēmas kvalitatīvu izaugsmi un efektīvi nodrošinātu personas tiesības uz kompetentu tiesu.

25. Vērtējot apstrīdētās normas samērīgumu, nepieciešams aplūkot arī konstitucionālās sūdzības iesniedzēja situāciju.

25.1. 1996. gada 14. novembrī Saeima A. Lepsi apstiprināja par Satversmes tiesas tiesnesi, bet 1997. gada 23. janvārī pēc Augstākās tiesas priekšsēdētāja priekšlikuma pieņēma lēmumu par A. Lepses atbrīvošanu no Augstākās tiesas tiesneša amata. Saeimas 1997. gada 23. janvāra lēmums tika pamatots ar likuma „Par tiesu varu” 82. panta 2. punktu.

Satversmes tiesa nepiekrīt Saeimas viedoklim, ka likuma „Par tiesu varu” 82. panta 2. punkts ir piemērojams arī tādām tiesnesim, kas turpina strādāt citā tiesneša amatā (*sk. lietas materiālu 112. lpp.*).

Likuma „Par tiesu varu” 82. panta četros punktos minēti gadījumi, kad tiesnesis ir jāatbrīvo no tiesneša amata, proti:

- 1) pēc paša vēlēšanās;
- 2) sakarā ar ievēlēšanu vai iecelšanu citā amatā;
- 3) veselības stāvokļa dēļ, ja tas neļauj turpināt tiesneša darbu;

4) sakarā ar likumā noteiktā amata pildīšanas maksimālā vecuma sanieģšanu.

No likuma „Par tiesu varu” 82. panta 1., 2. un 4. punkta nepārprotami izriet, ka tie paredzēti piemērošanai gadījumos, kad tiesnesis pēc atbrīvošanas no amata vairs neturpina darbu tiesu sistēmā. Interpretējot likuma „Par tiesu varu” 82. panta 2. punktu kopsakarā ar 1., 3. un 4. punktu, var secināt, ka 2. punkts ir piemērojams tikai gadījumos, kad tiesnesis ievēlēts vai iecelts amatā ārpus tiesu sistēmas.

Saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” 1. panta trešo daļu Satversmes tiesa ir tiesu varai piederīga institūcija. Tāpēc A. Lepses apstiprināšana Satversmes tiesas tiesneša amatā nevarēja tikt uzskatīta par ievēlēšanu vai iecelšanu citā amatā likuma „Par tiesu varu” 82. panta 2. punkta izpratnē. Likums neprasīja, lai Saeima pieņem lēmumu par A. Lepses atbrīvošanu no Augstākās tiesas tiesneša amata.

25.2. No Saeimas Juridiskās komisijas 1997. gada 14. janvāra sēdes protokola izriet, ka par A. Lepsi pieņemtā lēmuma patiesais mērķis bija atbrīvot konkrētu tiesneša amata vietu, kura bija jāaizpilda, lai nodrošinātu Augstākās tiesas darba nepārtrauktību. Lēmums noregulēja tikai A. Lepses darba attiecības ar Augstāko tiesu. Kā Juridiskās komisijas sēdē uzsvēra Augstākās tiesas priekšsēdētājs: „A. Lepses vietā jāpieņem cits tiesnesis, lai varētu normāli strādāt. Nevar 10 gadus gaidīt A. Lepses atgriešanos.” Juridiskās komisijas loceklis Ilmārs Bišers sēdē norādīja, ka A. Lepsem „atbrīvojot no amata, tomēr saglabājas visas likumā paredzētās garantijas” (*sk. lietas materiālu 67. lpp.*).

Ar Saeimas 1997. gada 23. janvāra lēmumu A. Lepse zaudēja tikai konkrēto tiesneša amatu Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātā. Viņš joprojām palika tiesnesis, jo pildīja Satversmes tiesas tiesneša pienākumus. Saskaņā ar Satversmes 6. nodaļu un likuma „Par tiesu varu” 1. panta trešo daļu Satversmes tiesa ir neatkarīga tiesu varas institūcija. Satversmes tiesas tiesneši, kuri iepriekš bijuši citu tiesu tiesneši, saglabā tiesneša statusu arī pildot Satversmes tiesas tiesneša pienākumus.

25.3. Apstiprinot A. Lepsi par Satversmes tiesas tiesnesi, Saeima izteica ne tikai uzticību viņam kā augsti kvalificētam tiesnesim, bet arī noteiktu piekrišanu viņa turpmākajai darbībai tiesneša amatā. A. Lepsem bija jā saglabā tiesneša statuss arī tāpēc, ka viņš pēc Saeimas lēmuma par atbrīvošanu no Augstākās tiesas tiesneša amata turpināja pildīt Satversmes tiesas tiesneša pienākumus, nenododot atkārtotu tiesneša zvērestu. Arī fakts, ka 2000. gadā A. Lepses virzīšana apstiprināšanai tiesneša amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma netika uzskatīta par nepieciešamu, liecina par to, ka viņš saglabāja tiesneša statusu, atrodoties Satversmes tiesas tiesneša amatā.

25.4. Satversmes tiesa piekrīt Saeimas norādītajam, ka likumā „Par tiesu varu” nav paredzēta tiesneša pilnvaru apturēšana. Tomēr A. Lepses gadījumā tiesiskā situācija ir īpaša.

Saeimas 1997. gada 23. janvāra lēmums būtībā tikai pārtrauca A. Lepses pilnvaras Augstākās tiesas tiesneša amatā, bet neatņēma viņam tiesneša statusu. Minētā Saeimas lēmuma pieņemšanas laikā no A. Lepses kā Augstākās tiesas tiesneša pilnvaru termiņa sākuma bija pagājuši sešarpus gadi. Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1992. gada 15. decembra lēmuma „Par Latvijas Republikas likuma „Par tiesu varu” spēkā stāšanās kārtību” 5. punkts noteic, ka tiesnešiem, kuriem pēc likuma „Par tiesu varu” stāšanās spēkā nav beidzies pilnvaru termiņš, pilnvaras tiek saglabātas līdz termiņa beigām. Tāpēc A. Lepses pilnvaras Augstākās tiesas tiesneša amatā turpinās līdz desmit gadu termiņa beigām.

25.5. Satversmes tiesa piekrīt Tieslietu ministrijas viedoklim, ka apstrīdētās normas mērķis un jēga ir pēc Satversmes tiesas tiesneša pilnvaru termiņa beigām nodrošināt augsti profesionāli kvalificētu tiesnešu atgriešanos iepriekšējā tiesneša amatā.

A. Lepses augsto profesionālo kvalifikāciju apliecina vairāk nekā 25 gadus ilgā un sekmīgā tiesneša karjera. A. Lepse ir bijis Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas tiesnesis, Saldus rajona tiesas priekšsēdētājs, Augstākās tiesas tiesnesis un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas priekšsēdētājs,

kā arī Satversmes tiesas tiesnesis. Savulaik A. Lepse ir bijis Latvijas Tiesnešu biedrības prezidents.

Turklāt A. Lepsem ir piešķirta tiesneša 1. kvalifikācijas klase. Saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” 98. pantu tā ir augstākā kvalifikācijas klase, kas tiesnesim var tikt piešķirta. Saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” pārejas noteikumu 5. punktu A. Lepsem šī kvalifikācijas klase ir saglabāta.

25.6. Apstrīdētā norma *expressis verbis* nepiešķir A. Lepsem tiesības atgriezties Augstākās tiesas tiesneša amatā.

Neraugoties uz tiesneša amatā uzkrāto pieredzi un plašajām zināšanām, A. Lepsem tomēr ir atteikta iespēja atgriezties Augstākās tiesas tiesneša amatā, lai gan, kā var secināt no konstitucionālās sūdzības, viņš labprāt turpinātu tiesneša darbu (*sk. Augstākās tiesas atbildes uz A. Lepses iesniegumiem, lietas materiālu 97. – 98. lpp.*).

Apstrīdētā norma ir formāls kritērijs, saskaņā ar kuru atsevišķiem Satversmes tiesas tiesnešiem pēc pilnvaru termiņa beigām ir garantēta iespēja atgriezties iepriekšējā tiesneša amatā. Šajā procesā netiek vērtēta ne tiesneša kompetence, nedz arī viņa spēja pildīt tiesneša amatu, lai gan attiecīga izvērtēšana varētu liecināt par centieniem nodrošināt personu tiesības uz kompetentu tiesu.

Līdz ar to izraudzītie līdzekļi nav piemēroti legītimā mērķa sasniegšanai.

Tā kā apstrīdētā norma neatbilst vienam no samērīguma kritērijiem, tā nav samērīga un neatbilst Satversmes 91. pantam.

26. Satversmes 83. pants paredz, ka „tiesneši ir neatkarīgi un vienīgi likumam padoti.” Šajā konstitucionālajā normā noteiktā tiesnešu un tiesas neatkarība ir viens no demokrātiskas valsts pamatprincipiem.

Tiesu varas uzdevums ir gādāt par to, lai, spriežot tiesu, tiktu garantēta valsts konstitūcijas normu, likumu un citu tiesību aktu īstenošana, tiesiskuma principa ievērošana, kā arī aizsargātas cilvēka tiesības un brīvības (*sk. Lietuvas*

Republikas Konstitucionālās tiesas 1999. gada 21. decembra spriedumu lietā Nr. 16/98).

Satversmes 92. pantā ietverts šāds vispārīgs kvalitatīvas tiesu varas raksturojums – „taisnīga tiesa”. Vispirms tas nozīmē, ka lietu izskata neatkarīga un objektīva tiesu varas institūcija.

Tiesnešu neatkarības principa saturs ir izskaidrots arī starptautisko tiesību avotos. Apvienoto Nāciju Organizācijas kodificētie Tiesu varas neatkarības pamatprincipi paredz, ka valstij ir jāgarantē tiesu varas neatkarība un tai jābūt nostiprinātai valsts konstitūcijā vai likumā. Saskaņā ar šiem pamatprincipiem tiesu varas pārstāvjiem lietas jāizspriež objektīvi, bez ierobežojumiem, blakus ietekmes, iespaidošanas, draudiem, kā arī bez jebkuras puses tiešas vai netiešas iejaukšanās, kas nav pieļaujama nekādu iemeslu dēļ (*sk.: Apvienoto Nāciju Tiesu varas neatkarības pamatprincipi // Latvijas Vēstnesis, 1995. gada 28. septembris, Nr. 148).*

Tiesu varai izvirzāmās prasības noskaidrojamas, ņemot vērā gan valsts varas dalīšanas principu, gan arī Satversmes 83. pantā *expressis verbis* nostiprināto tiesnešu (tiesu) neatkarības principu (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 4. februāra sprieduma lietā Nr. 2002-06-01 secinājumu daļas 1. punktu*). Analizējot Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. panta pirmās daļas pirmajā teikumā ietvertā jēdziena „neatkarīga tiesa” saturu, Eiropas Cilvēktiesību tiesa secinājusi, ka jāņem vērā vairāki kritēriji, piemēram, kārtība, kādā attiecīgās institūcijas locekļi tiek iecelti amatā: termiņš, uz kādu tie tiek iecelti; garantijas pret ārējo ietekmi; ārējo neatkarības pazīmju esamība (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas sprieduma lietā „Campbell and Fell v. The United Kingdom” 78. §, lietā „Langborger v. Sweden” 32. §, lietā „Bryan v. The United Kingdom” 37. §, lietā „Coeme and others v. Belgium” 120. §*).

Kā tiesu un tiesnešu neatkarības institucionālās garantijas Satversme noteic tiesneša padotību vienīgi likumam (Satversmes 83. pants), tiesneša iecelšanu vai apstiprināšanu amatā ar likumdevēja lēmumu (Satversmes 84. pants) un tiesneša neatceļamību no amata (Satversmes 84. pants).

Arī izņēmumus no jebkura minētā principa noteic pati Satversme. Piemēram, Satversmes 85. pantā attiecībā uz Satversmes tiesas tiesnešiem ir koriģēts tiesnešu neatceļamības princips, nosakot, ka Satversmes tiesas tiesneši tiek ievēlēti uz noteiktu termiņu.

27. Tiesiskā valstī varas dalīšana ir spēkā kā princips, kas īpaši sargā tiesnešu neatkarību no izpildvaras iejaukšanās (*sk.: Cipeliuss R. Vispārējā mācība par valsti. Rīga: izdevniecība AGB, 1998, 244. lpp.*).

Viens no galvenajiem kritērijiem, kas nodrošina tiesneša neatkarību, ir Saeimas lēmums par viņa iecelšanu vai apstiprināšanu amatā. Demokrātiskā sabiedrībā tiesas izveide lielā mērā atstājama tieši likumdevēja ziņā, lai novērstu izpildvaras ietekmi uz to. Šādu secinājumu par Satversmē noteiktajām tiesu varas neatkarības garantijām apstiprina arī tas, ka tiesu iekārtas un procesa likumus var grozīt tikai Saeima vai tauta (*sk. Satversmes tiesas 2004. gada 5. novembra sprieduma lietā Nr. 2004-04-01 10.1. punktu*).

Tātad, lai tiesnesis varētu īstenot tiesas spriešanas funkciju un citas tiesu varai nodotās funkcijas, ir nepieciešams, lai viņu amatā būtu iecēlusi vai apstiprinājusi Saeima.

28. ANO Starptautiskajā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām noteiktais tiesnešu neatkarības princips visupirms attiecas uz tiesnešu iecelšanas kārtību un iecelšanai nepieciešamo kvalifikāciju, uz garantijām tiesneša amata saglabāšanai līdz pensionēšanās vecuma sasniegšanai vai noteiktā pilnvaru termiņa beigām, uz nosacījumiem paaugstināšanai amatā un pārcelšanai citā amatā, uz pilnvaru apturēšanas un izbeigšanas kārtību, kā arī tiesu varas faktisko neatkarību no izpildvaras vai likumdevēja politiskās ietekmes (*sk.: International Covenant on Civil and Political Rights, Article 14, General Comment No. 32, para. 19*).

Tiesneša pilnvaru termiņa nosacījumi ir būtiski tiesnešu neatkarības nodrošināšanai Satversmes 83. panta izpratnē.

Jau Satversmes izstrādāšanas laikā šim jautājumam uzmanību veltīja arī Satversmes sapulce. Satversmes izstrādāšanas komisijas referents Jānis Purgals, raksturojot Satversmes projektu, uzsvēra: „Mums ir nepieciešama neatkarīga tiesa. Tādēļ mums ir jāieved tāda tiesnešu iecelšanas kārtība, kas šo neatkarību garantē. [...] Ja mēs augstākos tiesnešus ieceltu tikai uz sešiem gadiem, tad viņu neatkarība nebūtu nodrošināta; tiesneši nebūtu droši, ka viņi visus savus piedzīvojumus, savas zināšanas varēs izlietot tiesnesībai. Katrs tiesnesis aprēķinās, uz cik ilgu laiku viņš tiek ievēlēts...” (*sk. Latvijas Republikas Satversmes sapulces IV sesijas 20. sēdes 1921. gada 9. novembrī stenogrammu*).

Tieši pilnvaru termiņa ierobežojuma neesamība lielā mērā nodrošina tiesneša neatkarību – šajā laikā tiesnesi var atcelt vai atbrīvot no amata tikai likumā īpaši paredzētos gadījumos (*sk. Satversmes tiesas 2004. gada 5. novembra sprieduma lietā Nr. 2004-04-01 11.3. punktu*).

Atsevišķos gadījumos var būt pieļaujama tiesneša iecelšana vai apstiprināšana amatā uz noteiktu termiņu, taču šādos gadījumos nepieciešams nodrošināt papildu tiesneša neatkarības garantijas (*sk. Satversmes tiesas 2004. gada 5. novembra sprieduma lietā Nr. 2004-04-01 10.1. un 11.3. punktu*).

Tātad no tiesu neatkarības viedokļa svarīgi ir arī tas, lai tiesneša pilnvaru termiņš pasargātu tiesnesi no jebkādas ietekmes uz viņa lēmumiem.

29. Tiesībsargs uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 83. pantam tāpēc, ka liedz atgriezties iepriekšējā tiesneša amatā personām, kas bijušas ieceltas vai ievēlētas par vispārējās jurisdikcijas tiesas vai administratīvās tiesas tiesnešiem uz ierobežotu termiņu. Tiesībsargs arī norāda, ka, liekot tiesnesim atkārtoti pretendēt uz amatu – kā A. Lepses gadījumā – varētu tikt pārkāpts tiesnešu neatkarības princips.

Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtnā daļa noteic tikai principu, ka Satversmes tiesas tiesnešiem ir tiesības atgriezties iepriekšējā tiesneša amatā. Taču nedz Satversmes tiesas likums, nedz likums „Par tiesu varu” neparedz

skaidru kārtību, kādā šī tiesneša atgriešanās notiktu, proti, likums nenoteic nedz procesuālos lēmumus, uz kuru pamata tiesnesis varētu atgriezties iepriekšējā tiesneša amatā, nedz arī termiņus, kādos Augstākajai tiesai, Tieslietu ministrijai un citām atbildīgajām institūcijām būtu jānodrošina šo tiesību īstenošana.

Likuma „Par tiesu varu” 86.¹ pants paredz iespēju tiesnesi uz noteiktu laiku norīkot darbā citā tiesā (arī augstākas instances tiesā), Tieslietu ministrijā, Tiesu administrācijā vai starptautiskajā organizācijā. Turklāt šajā pantā likumdevējs visai detalizēti noregulējis attiecīgo tiesību īstenošanas kārtību, citastarp norādot arī ar tiesneša norīkošanu un atgriešanos tiesneša amatā saistītos procesuālos aspektus.

Attiecībā uz Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtajā daļā paredzētajām tiesībām šāds regulējums nav noteikts. Tādēļ var piekrist Tieslietu ministrijas secinājumam, ka tiesiskais regulējums, kas nodrošina Satversmes tiesas tiesnešu atgriešanos iepriekšējā tiesneša amatā pēc Satversmes tiesas tiesneša pilnvaru termiņa beigām, nav pietiekami efektīvs. Likumdevējs nav noteicis precīzu kārtību, kādā tiesneši, tostarp Augstākās tiesas tiesneši, kuri beiguši pildīt Satversmes tiesas tiesneša pienākumus, var īstenot savas tiesības atgriezties iepriekšējā amatā (*sk. lietas materiālu 75. lpp.*).

„Latvijas Satversmes un demokrātisko valstu konstitūciju autori visā pasaulē pagēr neatkarīgu tiesu varu un īpašu tiesneša statusu ne jau tādēļ, ka kādam tā vienkārši patiktu, bet tādēļ, ka tā ir absolūti nepieciešama demokrātiskas tiesiskas valsts sastāvdaļa” (*Endziņš A. Tiesu sistēmas un politikas saskarsme un dinamika // Jurista Vārds, 2002. gada 7. maijs, Nr. 9*). Kā jau norādījis arī Augstākās tiesas plēnums, prasība pēc neatkarīgas tiesas nav tiesnešu iegriba, bet gan katra cilvēka tiesības (*sk. Augstākās tiesas plēnuma 1991. gada 11. marta lēmumu Nr. 1 „Par Latvijas Republikas tiesu neatkarību”*).

Satversmes 83. pants prasa, lai likumdevējs tiesneša karjeras virzību skaidri noteiktu tiesu iekārtas likumos. Šādas kārtības neesamība vai plašas

rīcības brīvības atstāšana izpildvaras institūcijām, lemjot par tiesneša karjeras virzību, var apdraudēt tiesnešu neatkarību.

Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtais daļas vārdi „persona, kas saskaņā ar likumu „Par tiesu varu” apstiprināta par tiesnesi bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” neatbilst Satversmes 83. pantam, jo likumdevējs nav paredzējis šajā pantā noteikto tiesību īstenošanas kārtību.

30. Satversme ir vienots veselums, un tajā ietvertās tiesību normas ir savstarpēji cieši saistītas. Katrai Satversmes normai ir sava noteikta vieta Satversmes sistēmā, un nevienai Satversmes normai nevar piešķirt lielāku nozīmi, nekā to paredz Satversmes sapulces griba vai Satversmes teksts. Lai pilnīgāk un objektīvāk varētu noskaidrot atsevišķu Satversmes normu saturu, tās interpretējamās kopsakarā ar citām Satversmes normām (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 13. punktu*). Satversmes vienotības princips liedz atsevišķu konstitucionālo normu iztulkot atrauti no citām Satversmes normām, jo Satversme kā vienots dokuments ietekmē katras atsevišķas normas tvērumu un saturu.

Satversmes 83. pantā ietvertais tiesas un tiesnešu neatkarības princips nevar tikt aplūkots atrauti no citām Satversmes 6. nodaļas normām, kas Satversmē ietvertas ar mērķi tiesas un tiesnešu neatkarības principa pamatelementiem piešķirt konstitucionālu rangu. Šajā lietā Satversmes 83. pants vērtējams, ņemot vērā arī Satversmes 84. pantu.

31. Satversmes 84. panta pirmais teikums paredz, ka tiesnešus apstiprina Saeima un viņi ir neatceļami.

Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtais daļa konkretizē Satversmes 84. panta pirmā teikuma prasības attiecībā uz vispārējās jurisdikcijas tiesu un administratīvo tiesu tiesnešiem, kas apstiprināti par Satversmes tiesas tiesnešiem, pēc tam, kad ir beidzies viņu kā Satversmes tiesas tiesnešu pilnvaru termiņš.

Tiesnešu neatkarības nodrošināšanai ir svarīga tiesnešu neatceļamība pirms viņiem noteiktā pilnvaru termiņa beigām, ja vien nav iestājies Satversmes 84. panta otrajā teikumā paredzētais gadījums. Termiņš, uz kādu tiesnesis ir apstiprināts par vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesnesi vai administratīvās tiesas tiesnesi, proti, divi, trīs vai desmit gadi vai bez pilnvaru termiņa ierobežojuma, pretēji tiesneša gribai var tikt saīsināts tikai tādā gadījumā, ja, pamatojoties uz tiesas spriedumu krimināllietā vai tiesnešu disciplinārlietu kolēģijas lēmumu, tiesnesis tiek atcelts no amata.

Tiesneša apstiprināšana par Satversmes tiesas tiesnesi nevar tikt uzskatīta par atcelšanu no amata, bet drīzāk gan par tiesneša kompetences un profesionalitātes novērtējumu. Tādēļ Satversmes 84. pants pēc Satversmes tiesas tiesneša pilnvaru beigām prasa saglabāt tiesnesim, ja viņš to vēlas, iespēju nostrādāt iepriekšējā tiesneša amatā tam atvēlēto termiņu līdz galam.

Ja persona bijusi apstiprināta par tiesnesi bez pilnvaru termiņa ierobežojuma, tā var atgriezties iepriekšējā tiesneša amatā un turpināt spriest tiesu.

Ja persona bijusi apstiprināta par tiesnesi uz noteiktu termiņu, tai ir tiesības atgriezties tiesneša amatā uz atlikušo termiņa daļu un pēc termiņa beigām vispārējā kārtībā risināt jautājumu par tiesneša karjeras turpināšanu tiesu sistēmā.

32. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību normas, kuras Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošām augstāka juridiskā spēka tiesību normām, uzskatāmas par spēkā neesošām no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi.

32.1. Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtajā daļā tikai daļēji nodrošina Satversmes 83., 84. un 91. panta pirmās daļas prasību ievērošanu. Satversmes tiesa spriedumā konstatējusi, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 83. pantam un 91. panta pirmajam teikumam.

Tā kā Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtajā daļā ietverta tiesību nepieciešamību paredz Satversmes 84. pants, neatstājot likumdevējam tiesības

izvērtēt attiecīgā regulējuma lietderību, likumdevējam ir pienākums precizēt šo Satversmes tiesas likuma normu tādējādi, lai tā atbilstu augstāka juridiskā spēka tiesību normām.

32.2. Lai Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtais daļas piemērošana līdz precizējuma veikšanai un attiecīgā grozījuma spēkā stāšanās dienai neradītu personām Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumu, minētā norma likumdevējam, valsts pārvaldes iestādēm un tiesām jāpiemēro atbilstoši Satversmes 83. pantam, 84. pantam un 91. panta pirmajai daļai.

32.3. Tā kā ar apstrīdēto normu ir aizskartas konstitucionālās sūdzības iesniedzēja A. Lepses pamattiesības, Satversmes tiesas uzdevums ir novērst konstitucionālās sūdzības iesniedzēja pamattiesību aizskārumu, kas radies apstrīdētās normas piemērošanas rezultātā.

Konstitucionālās sūdzības iesniedzējam A. Lepsem Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtais daļa bija piemērojama atbilstoši Satversmes 83. un 84. panta prasībām, kā arī tiesiskās vienlīdzības principam no brīža, kad beidzās A. Lepses kā Satversmes tiesas tiesneša pilnvaru termiņš, proti, no 2007. gada 4. janvāra.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

nosprida:

1. Atzīt Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtais daļas vārdus „persona, kas saskaņā ar likumu „Par tiesu varu” apstiprināta par tiesnesi bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” par atbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai.

2. Atzīt Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtais daļas vārdus „persona, kas saskaņā ar likumu „Par tiesu varu” apstiprināta par tiesnesi

bez pilnvaru termiņa ierobežojuma” par neatbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes 83. pantam un 91. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošiem no 2008. gada 1. aprīļa.

3. Noteikt, ka līdz 2008. gada 1. aprīlim Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtnā daļa piemērojama atbilstoši Latvijas Republikas Satversmes 83. pantam, 84. pantam un 91. panta pirmajam teikumam.

4. Noteikt, ka konstitucionālās sūdzības iesniedzējam Andrejam Lepsem Satversmes tiesas likuma 7. panta ceturtnā daļa piemērojama atbilstoši Latvijas Republikas Satversmes 83. pantam, 84. pantam un 91. panta pirmajam teikumam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

G. Kūtris